

Grzegorz GORYŃSKI

Morski Oddział Straży Granicznej - Gdańsk

WSPÓŁPRACA WOJSK OCHRONY POGRANICZA Z MARYNARKĄ WOJENNĄ W ZAKRESIE OCHRONY MORSKIEJ GRANICY POLSKI

Początek współpracy między Wojskami Ochrony Pogranicza a Marynarką Wojenną przypada na połowę 1946 r. W maju tr. kmdr por. inż. Roman Somnicki osobiście rozmawiał z dowódcą MW na ten temat. Dotyczyć ona miała m.in. wykorzystania okrętów MW do pościgów na polskich wodach terytorialnych. Dowódca MW, na podstawie stosownego pisma II wiceministra Obrony Narodowej z 17 maja 1946 r., wyraził na nią zgodę. W wypadku konieczności zatrzymania statku obcego państwa Marynarka Wojenna na prośbę kierownika PPK z Gdańska, Gdyni lub Szczecina, przydzielić miała swój ścigacz¹.

Pozytywne stanowisko dowódcy MW, które w wydatny sposób usprawniło działalność na morzu, zapoczątkowało długoletnią, owocną współpracą między tymi formacjami. Współpraca ta nie ograniczała się tylko do udziału okrętów MW w akcjach granicznych. Zaowocowała ona także specjalistycznym szkoleniem personelu WOP w ośrodkach szkolenia MW oraz pomocą specjalistów MW w tworzeniu podstaw służby morskiej WOP.

W 1948 r., kiedy Wojska Ochrony Pogranicza podlegały jeszcze dowódcy Wojsk Lądowych gen. broni St. Popławskiemu, czyniono u ministra Obrony Narodowej starania, aby do ochrony granicy na morzu intensywniej wykorzystywać okręty MW. Marszałek Michał Żymierski na tę propozycję nie wyraził zgody. W jego ocenie - było niewykonalne wyznaczenie specjalnych ścigaczy tylko do współpracy z brygadami Ochrony Pogranicza. Minister zaproponował jednak, aby do pomocy wojskom OP wykorzystywać ścigacze dyżurne ze Świnoujścia i z Gdyni. Upoważnienie do dysponowania takim okrętem otrzymał tylko dowódca MW i dowódca Szczecińskiego Obszaru Nadmorskiego. Do nich dowódcy brygad OP musieli się każdorazowo zwracać o udzielenie „uzasadnionej koniecznością pomocy”. Za słuszne minister Żymierski uznał, aby kontrolę ściganej jednostki na morzu przeprowadzał personel OP zaokrętowany na ścigaczu².

W oparciu o stanowisko ministra ON, gen. Popławski polecił płk. Garbowskiemu - dowódcy OP, uzgodnić z dowódcą MW wykorzystanie

ścigaczy. W efekcie tych działań powstała „Instrukcja o wykorzystaniu przez brygady OP ścigaczy Marynarki Wojennej do zwalczania przestępców granicznych na odcinku morskim”. Dowódcy brygad OP w oparciu o tę instrukcję mogli odtąd korzystać ze ścigaczy Marynarki Wojennej w przypadku: uzasadnionego podejrzenia że odprawiony statek popełnił przestępstwo graniczne przed lub po odprawie; wyjścia statku z portu bez odprawy granicznej lub do skontrolowania podejrzanych statków znajdujących się na wodach polskiego obszaru celnego. Kontroli organów ochrony pogranicza nie podlegały - w myśl instrukcji - okręty MW i tych obcych Marynarek Wojennych, których pobyt na polskich wodach był oficjalnie zgłoszony i dozwolony³.

Wspomniany dokument, który należało natychmiast wprowadzić do realizacji, obowiązywać zaczął od drugiej połowy lutego 1949 r. Do 15 marca tr. należało zorganizować niezbędną z Dowództwem MW łączność techniczną. Ponadto Główny Inspektor OP wyjaśniał, że użycie uzbrojenia pokładowego przez ścigacz do ściganego statku należy „stosować bardzo ostrożnie i tylko w wypadkach nieodzownej konieczności”⁴.

Porozumienie zawarte w drugiej połowie 1948 r. między dowództwem MW i Głównym Inspektoratem Ochrony Pogranicza precyzowało kwestie udzielanej przez Marynarkę Wojenną pomocy. Mimo, że „Instrukcja o wykorzystaniu przez brygady OP ścigaczy Marynarki Wojennej do zwalczania przestępców granicznych na odcinku morskim” tematycznie dotyczyła tylko wąskiego problemu, to owocna współpraca objęła również inne dziedziny, m.in. udostępniono na potrzeby gdańskiej brygady OP część portu wojennego w Gdyni lub w nowozbudowanych na wybrzeżu Punktach Obserwacyjnych MW oddano dla wojsk OP jedno pomieszczenie (pokój)⁵.

Przyjęte rozwiązania pozwalały żołnierzom OP działać skuteczniej, aczkolwiek w ograniczonym jeszcze wymiarze. Z czasem, kiedy służba morska WOP wprowadzała do działań własne jednostki pływające, współpraca między tymi formacjami objęła inne obszary.

Przejście Wojsk Ochrony Pogranicza do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w 1949 r. na pewien czas ograniczyło pomoc Marynarki Wojennej. Z propozycjami ustalenia nowych zasad współpracy między MW a wojskami OP wystąpił na początku listopada 1949 r. wiceminister BP gen. Konrad Świetlik. W piśmie skierowanym do szefa Sztabu Generalnego WP zwrócił się o pomoc MW dla wojsk OP w następującym zakresie:

szkolnictwa:

- szkolenia szeregowych OP na młodszych i starszych (podoficerskich) kursach w SSM MW oraz praktyczne szkolenie na okrętach;

Z HISTORII OCHRONY GRANIC

- szkolenia i doskonalenia oficerów OP na kursach i jednostkach, a także przekazywaniu do OP pewnej ilości absolwentów Oficerskiej Szkoły MW;
- dostarczenia materiałów szkoleniowych (regulaminów, instrukcji oraz literatury fachowo - morskiej);

zaopatrzenia:

- w przedmioty wyposażenia okrętowego (materiały trwałe i jednorazowego użytku): nawigacyjnego, hydrograficznego, pokładowego, maszynowego, elektrotechnicznego, łączności morskiej i uzbrojenia;
- wykonania robót remontowych na jednostkach pływających OP przez warsztaty remontowe MW w granicach ich możliwości produkcyjnych;

pomocy fachowej:

doradztwa podczas remontów i odbioru jednostek pływających, przy projektowaniu i budowaniu nowych okrętów, oraz w dziedzinie organizowania na nich służby;
udzielania w dalszym ciągu okrętów MW do kontroli wód przybrzeżnych lub pościgu;
udzielania samolotów MW do rozpoznawania i ustalania miejsca przebywania poszukiwanych lub ściganych statków oraz do łączności i współdziałania w operacjach;
korzystania z sieci łączności MW na lądzie, łączności radiowej oraz posterunków obserwacyjnych⁶.

Sztab Generalny „całkowicie podzielił” stanowisko MBP i uznał za konieczne usprawnienie dotychczasowej współpracy MW z WOP. Całokształt spraw „wszechstronnie ujętej współpracy” między MW a nadmorskimi brygadami OP szef Sztabu Generalnego gen. Korczyk nakazał omówić na konferencji, która odbyć się miała w dowództwie MW⁷. Faktycznie do spotkania Głównego Inspektora Ochrony Pogranicza płk. Romana Garbowskiego i dowódcy Marynarki Wojennej kadm. Włodzimierza Steyera doszło 3 grudnia 1949 r. Ustalono wówczas zasadnicze wytyczne i wnioski dotyczące współpracy nadmorskich brygad OP z dowództwem i jednostkami MW, a zgłoszone wcześniej przez gen. Świetlika do Sztabu Generalnego postulaty, dowództwo MW zobowiązało się przyjąć do realizacji⁸.

Pozytywna odpowiedź dowództwa MW na zgłaszane przez kierownictwo WOP potrzeby usprawniała działalność morską służb granicznych, a w ostatecznym efekcie przyniosła nieocenioną pomoc w tworzeniu jednostek (pododdziałów) morskich wojsk Ochrony Pogranicza.

Ciągła rozbudowa flotyli jednostek pływających WOP, jak również stała obecność na morzu okrętów MW wymagała ponownego uregulowania wielu aspektów współdziałania. W połowie 1954 r. powstała nowa „Instrukcja współdziałania Marynarki Wojennej z Wojskami Ochrony Pogranicza w ochronie granicy morskiej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”. Popisana ona została przez dowódcę MW kadm. Aleksandra Winogradowa i dowódcę WOP płk. Michała Przońskiego, a zatwierdzona przez ministra BP gen. Stanisława Radkiewicza i ministra ON marszałka Konstantego Rokossowskiego. Zawierała ona szereg ustaleń operacyjnych dotyczących obydwu stron. Załogi okrętów WOP pełniące służbę graniczną były odąd zobowiązane do przestrzegania i ścisłej realizacji, regulaminów, przepisów i instrukcji obowiązujących w MW, a dotyczących pływania oraz porządku w bazach i portach, jak również wszystkich obowiązujących przepisów w zakresie sygnalizacji, łączności radiowej i rozpoznawania. Okręty WOP w wypadku zaistnienia sytuacji wymagającej natychmiastowego wyjścia ich w morze, miały prawo: opuszczać bazy i porty bez przeszkód ze strony MW oraz prawo przechodzenia przez akweny zamknięte dla żeglugi przez MW. Musiały one jednak zachować wszystkie środki ostrożności. W wypadku zaistnienia „pewnych komplikacji” na odcinku granicy morskiej lub incydentu granicznego mogącego spowodować takie komplikacje, gdy siły i środki WOP były niewystarczające do jego likwidacji, dowódca MW miał prawo i na prośbę dowódcy WOP mógł przydzielić posiadane w swojej dyspozycji siły i środki do dyspozycji WOP. Sztaby jednostek i zespołów, oddziały pododdziały i punkty obserwacyjne MW stacjonujące na wybrzeżu oraz żołnierze WOP pełniący służbę graniczną, jak również okręty MW i WOP spotykające się na morzu lub w portach obowiązywały wymieniać uwagi i spostrzeżenia oraz dane o sytuacji na morzu. Okręty MW będące w morzu obowiązywały na prośbę dowódców okrętów WOP i za zgodą Sztabu Głównego MW, udzielać pomocy w prowadzeniu pościgu za przestępcami granicznymi, którzy naruszyli granicę państwową oraz w ich ujęciu i doprowadzeniu do najbliższego portu. Dowódcy okrętów MW, którzy wykryli na morzu przestępcę naruszającego granicę, obowiązani byli powiadomić o tym najbliższy okręt, jednostkę lub strażnicę WOP oraz naprowadzać okręt WOP, który wyszedł do jego zatrzymania. Okręty MW miały prawo zatrzymania przestępców granicznych na morzu tylko wówczas gdy: na pokładzie okrętu MW znajduje się oficer WOP wyznaczony do wykonania tego zadania oraz na rozkaz swojego przełożonego, gdy posiada on zezwolenie od organów WOP na zatrzymanie przestępcy. Przy wykonywaniu zatrzymywania okręty MW obowiązywały podnieść banderę WOP. W wypadku, gdy okręty WOP wykryły na wodach terytorialnych okręt podwodny w zanurzeniu, obowiązywały niezwłocznie powiadomić o tym

odpowiednie jednostki MW i uruchomić wszystkie środki do naprowadzenia okrętów MW na zauważony okręt podwodny⁹.

Przyjęty do realizacji w 1954 r. dokument (instrukcja) wykraczał poza ramy uzgodnionego wcześniej współdziałania operacyjnego między MW i WOP. Zobowiązywał on także obydwie strony do udzielania sobie pomocy w realizacji zadań wynikających z ochrony morskiej granicy oraz normalizował inne, dotychczas nie uregulowane sprawy.

Właściwa organizacja współdziałania, utrzymywanie w pełnej sprawności sprzętu technicznego, wysokie umiejętności żołnierzy WOP oraz niezwłoczne reagowanie w poważnym stopniu wpływały na racjonalne wykorzystanie do ochrony granicy sprzętu technicznego. Budowa nowych okrętów WOP, wprowadzanie do działań granicznych samolotów oraz zorganizowanie na wybrzeżu systemu obserwacji wzrokowo - technicznej (z wykorzystaniem aparatury radiolokacyjnej), stwarzało konieczność uściślenia współpracy i współdziałania jednostek i pododdziałów WOP z jednostkami, okrętami i posterunkami obserwacji wzrokowo - technicznej (POWT) MW w ochronie granicy. Współdziałanie organizowane było na podstawie zawartego porozumienia (instrukcji współdziałania) między dowódcami MW i WOP oraz uzupełniającymi ten dokument postanowieniami wykonawczymi. Od 1956 r. współdziałanie organizowano na szczeblach:

- sztab WOP ze sztabem Głównym MW w zakresie wspólnych działań na morzu i na lądzie prowadzonych na skalę całego wybrzeża lub poszczególnych brygad WOP, wymagających użycia większych sił MW (zespołów okrętów, grup samolotów lub oddziałów brzegowych);
- sztab 16 KB WOP z dowództwem Brygady Obrony Wodnego Rejonu Głównej Bazy MW w zakresie wspólnych akcji na morzu i na lądzie prowadzonych (w rejonie: od granicy państwa z ZSRR, do jeziora Kopań) z użyciem pojedynczych okrętów i samolotów lub pododdziałów brzegowych MW;
- sztab 15 Bałtyckiej i 12 Pomorskiej B WOP z dowództwem 8 Flotyli Obrony Wybrzeża w zakresie wspólnych akcji na morzu prowadzonych (w rejonie: jezioro Kopań - granica państwa z NRD) z użyciem pojedynczych okrętów i pododdziałów brzegowych;
- dowódcy strażnic z dowódcami POWT MW w zakresie obserwacji wzrokowo - technicznej i pomocy w ochronie określonych odcinków granicy¹⁰.

Codzienna praktyka pozwalała na bieżące doskonalenie zasad współdziałania. Szczególną uwagę zwracano na dopracowanie zagadnień:

- wymiany informacji o sytuacji na morzu;

- utrzymywania i usprawniania łączności między sztabami, jednostkami i pododdziałami;
- udzielania wzajemnej pomocy w wypadku potrzeby poszukiwania lub pościgu jednostek pływających i przestępców naruszających granicę państwową.

Współdziałanie Marynarki Wojennej z Wojskami Ochrony Pogranicza - w ocenie kierownictwa WOP - układało się właściwie, przy obopólnym zrozumieniu jego celu i potrzeb wynikających z ochrony granicy morskiej oraz zapewnienia bezpieczeństwa na polskich wodach terytorialnych. W okresie tym, szczególnie w latach 1960 - 1965, nie notowano poważniejszych zdarzeń (wydarzeń międzynarodowych), które wymagałyby zaangażowania do pomocy znacznych sił morskich i lądowych Marynarki Wojennej. Jedynie w 1961 r. podczas konfliktu berlińskiego wykorzystywano do ochrony granicy okręty MW.

W miarę upływu czasu coraz lepiej układało się współdziałanie POWT MW ze strażnicami WOP w zakresie bieżącego, wzajemnego informowania o pojawianiu się podejrzanych celów na morzu, uzupełnianiu rezultatów obserwacji POWT WOP oraz zastępowania tych ostatnich w wypadku awarii stacji radiolokacyjnych. Zasady współdziałania strażnic WOP z POWT MW - ogień bezpośrednio ochraniających granicę znajdowały się - zdaniem Dowództwa WOP - w centrum zainteresowania sztabów brygad WOP i w zależności od potrzeb były uzupełniane i doskonalone .

Właściwa organizacja współdziałania (współpracy) między Wojskami Ochrony Pogranicza a Marynarką Wojenną była niezbędną i pożyteczną. Wpływała ona na skuteczność działań żołnierzy WOP i przyczyniała się jednocześnie do skuteczniejszej ochrony granicy morskiej.

PRZYPISY

¹ Do czasu utworzenia bazy ścigaczy na Helu okręty MW do działań granicznych kierować miano z portu wojennego w Gdyni oraz w Świnoujściu. Na podstawie uzgodnień Departament WOP zobowiązany był: przesłać do dowództwa MW wykaz oficerów upoważnionych do zwracania się o pomoc oraz wydać im pisemne upoważnienia (przesyłając taki wzór do MW); zwracać stosowną ilość materiałów pędnych oraz ponosić koszty powstałych w czasie akcji awarii. Dowództwo MW wydać miało przepustki stałe zezwalające na wstęp do portu wojennego i zaokrętowania się na ścigaczu upoważnionego kierownika PPK. Przepustki te miały być imienne.

Z HISTORII OCHRONYGRANIC

Miano na nich zaznaczyć również ilość towarzyszących oficerów i szeregowych, którzy udział biorą w działaniach.

Archiwum Straży Granicznej w Kętrzynie (dalej ASG), sygn. 217/42, k. 259 - 261; Sprawozdanie kmdr. por. R. Somnickiego do Szefa Departamentu WOP z 5.06.1946r. z rozmów przeprowadzonych z dowódcą MW.

- ² ASG, sygn. 224/134, k. 268; Pismo ministra Obrony Narodowej nr 0515 z 21.09.1948r. do dowódcy Wojsk Lądowych.
- ³ ASG, sygn. 224/134, k. 269 - 271; Instrukcja o wykorzystaniu przez brygady OP ścigaczy MW dla zwalczania przestępstw granicznych na odcinku morskim.
- ⁴ ASG, sygn. 222/38, k. 353; Pismo szefa Sztabu GIOP płk. Grajworońskiego nr 0553 z 19.02.1949 r. do dowódców 4, 8 i 12 BOP.
- ⁵ Zasady udzielania 4 BOP ścigacza MW określono w piśmie dowódcy MW nr 0266 z 24.01.1949 r. Sztab brygady opracował plan rejsów patrolowych do kontroli na morzu w granicach odcinka służbowego, od 11 kwietnia 1949 r. trzy razy tygodniowo:
poniedziałek 08.00 - 20.00;
środa 20.00 - 08.00;
piątek 08.00 - 20.00.
ASG, sygn. 222/38, k. 158; Pismo dowódcy 4 BOP nr 0970 z 8.04.1949 r. do szefa Sztabu Głównego MW;
ASG, sygn. 222/38, k. 518; Pismo dowódcy MW kontradmirała Wł. Steyera nr 01961 z 19.10.1949 r. do głównego inspektora OP.
- ⁶ Ilość szkolonych oficerów i szeregowych oraz ilość potrzebnego sprzętu i materiałów miała być każdorazowo uzgadniana przez głównego inspektora OP i dowódcę MW. Należność finansowa wynikająca z realizacji powyższych uzgodnień winna być uiszczona przez MBP zgodnie z uchwałą KERM z 20.05.1947 r.
ASG, sygn. 222/39, k. 49; Pismo wiceministra BP nr 002812 - OB z 04.11.1949 r. do szefa Sztabu Generalnego WP.
- ⁷ ASG, sygn. 222/39, k. 48; Pismo zastępcy szefa Sztabu generalnego WP nr 00105 z 16.11.1949 r. do wiceministra BP gen. Świetlika i dowódcy MW kadm. Steyera.
- ⁸ ASG, sygn. 222/39, k. 51 - 53; Protokół z konferencji odbytej 3.12.1949 r. w dowództwie MW w sprawie współpracy Oddziałów Morskich OP z Dowództwem i jednostkami MW.
- ⁹ ASG, sygn. 835/7, k. 142 - 145; Pismo szefa sztabu 15 B WOP nr 003271 z 31.07.1954 r. do dowódcy Dywizjonu OP w Darłowie wraz z „Instrukcją współdziałania Marynarki

Wojennej z Wojskami Ochrony Pogranicza w ochronie granicy morskiej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”.

¹⁰ Między strażnicami WOP a Punktami Obserwacyjnymi MW w zakresie wzajemnego współdziałania ustalono następujące zadania:

1. PO MW wykonują następujące zadania na korzyść strażnic WOP informując o: wykryciu i działalności obcych okrętów w odległości mniejszej niż 20 Mm od brzegu; wszystkich środkach pływających wykrytych (zauważonych) do 6 Mm od linii brzegowej - przepływających jak i zakotwiczonych;

informują o wszystkich środkach pływających dobijających do brzegu (z wyjątkiem portów i przystani), dokonujących wysadzania na ląd ludzi itp. lub odbijających od brzegu, względnie odkotwi czający ch; natychmiast powiadamiają strażnicę WOP o stwierdzeniu naruszenia granicy państwowej, pojawieniu się na brzegu osoby podejrzanej, uszkodzeniu linii telefonicznej, znalezieniu ulotek lub porzuconych lekkich środków pływających, przekazują informacje o zauważonych samolotach i innych celach powietrznych (balony,

szybowce) przelatujących przez granicę. Powiadamiając o przelocie podaje działalność jaką obiekt wykonywał (np. dokonuje zrzutu ludzi, ulotek itp.);

wszystkich sygnałach podawanych z morza na ląd i odwrotnie jak też: oświetlanie brzegu morskiego, strzelanie naboju sygnałowych, podawanie sygnałów Morse'a oraz wzywania pomocy;

awariach jednostek pływających i samolotów znajdujących się w zasięgu obserwacji; wynikach obserwacji technicznej na strażnicę WOP po otrzymaniu odpowiedniego rozkazu Bojowego Centrum Informacyjnego (BCI) MW.

2. Strażnice WOP wykonywały na korzyść PO MW następujące zadania: zawiadamiały o wykryciu i działalności okrętów własnych i obcych; powiadamiały o podejściu i zakotwiczeniu wszelkiego rodzaju jednostek pływających znajdujących się w pobliżu brzegu, o wszelkich zauważonych awariach i podawanych sygnałach przez okręty, statki, kutry i samoloty oraz o wykrytych pływających lub wyrzuconych na brzeg minach, torpedach, bojach.

W wypadku braku łączności dowódca strażnicy WOP jak i dowódca PO MW mieli obowiązek wzajemnego umożliwienia (udostępnienia) sobie korzystania z własnej łączności przewodowej.

ASG, sygn. 633/57, k. 539 - 546; Pismo szefa sztabu 16 B WOP nr 03412 z 10.08.1957 r. wraz z Instrukcją współpracy między jednostkami pływającymi, strażnicami i sztabem 16 Brygady WOP, a systemem obserwacji nadbrzeżnej MW w zakresie ochrony granicy państwowej.

¹¹ ASG, sygn. 1836/1, k. 1 - 44; Analiza sytuacji operacyjnej na odcinku granicy morskiej, zachodniej i południowej za lata 1961 – 1965.

Goryński Grzegorz; Współpraca Wojsk Ochrony Pogranicza z Marynarką Wojenną w zakresie ochrony morskiej granicy Polski, Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia nr 1/02, Koszalin 2002, s. 140 – 147.